

Prof. D.H. Steenberg

NUWE BUNDELS VAN SHEILA CUSSONS:
SPRANKELENDE POËSIE*

Sheila Cussons: *Die sagte sprong*. Tafelberg, 1979, 63 pp. R5,75. *Die skitterende wond*. Tafelberg, 1979, 85pp. R5,75.

Met dié twee bundels word 'n besondere groeipunt in die digkuns van Sheila Cussons gemanifesteer en bevestig sy haar posisie as een van die belangrikste Afrikaanse digters van die jare sewentig. Sy doen ook weer wat sy met *Die swart kombuis* en die korter *Verf en vlam* van 1978 gedoen het: twee bundels in een jaar – hierdie keer gelyk! Dit ná die sukses van haar bundel *Plektrum* (1970), wat met die Ingrid Jonker-prys, die Eugene Marais-prys en die Hofmeyr-prys bekroon is, en verse van haar wat reeds dertig jaar gelede in *Vaandel en voetangels* verskyn het. Soos in haar vorige bundel *Die swart kombuis* vorm gedigte oor geloofs- en kerklike lewe en die mens se verhouding tot God 'n belangrike kern van die poësie in hierdie twee bundels, gekenmerk deur 'n soepelheid van woord en sprekerhouding, wat aan hierdie gedigte 'n egtheid van belewenis, diepte van ervaring en besondere suiwerheid verleen. In *Die sagte sprong* is daar *Naderende pinkster*; *Die merel syn Mei-gesang* (oor toewyding), *Frats* (sondeval en kruisiging); *Vuurwa* (verlossing); *Onderweg na Damaskus* (Godsoeke) en *Die sagte sprong* (aanraking met God). En gedigte van hierdie aard in *Die skitterende wond* is *Eenvoudige vrae van 'n vroeë Christen* (besinning oor die nuwe aarde); *Ecclesia* (Martha se verering van Christus); *Jode met vlerke* (wederkoms); *Goeie Vrydag* en *Paassondag*. Natuurlik staan in hierdie verband die gedigte *Bio-Christus* (oor wederkoms) in *Die sagte sprong*, en *Ichthus* en *Die Verlosser* (oor die sin van opstanding) en *Immaculata* (oor openbaring en natuur) in *Die skitterende wond* hoog bo die ander uit.

Noue verband hiermee het haar eiesoortige natuurgedigte, gekenmerk deur kleurrykheid en religieuse sinrykheid. In *Die sagte sprong* kan die idilliese *Donkermaan* en die romantiese *Sonsondergang met hoë wind* en in *Die skitterende wond* *Herfsmiddag*, *Maartmiddag* en *Middeleeus op*

* Oorspronklik verskyn in *Die Transvaler* van 1 Desember 1979.

galop landskapsgedigte genoem word.

Anders as wat 'n mens moontlik van 'n digteres in die vreemde sou verwag, soos die geval is in sommige van die latere Eybers-gedigte, word die biografiese of dan ballinggedigte hier nie gekenmerk deur opstand nie maar deur verlange, soos in *Paradys stasie* en *Siësta van 'n balling in Die skitterende wond*, en deur gebed vir die eie taal en land in *Gebed van die loot aan die wynstok* en *Blou (Die sagte sprong)*.

Tematies word die kenmerkende van *Die swart kombuis* hier voortgesit, en dit geld ook vir die toon van die gedigte. Dit is geen swarmoedige poësie hierdie nie. Die duidelikste voorbeeld hiervan is dat die humor van *Die motorfiets* uit *Die swart kombuis* voortgesit word in *Die duivel praat Engels (Die sagte sprong)*: Klaarblyklik spruit die gedig uit die skryfsituasie van die digter/spreker in die gedig vir wie gedigskryf in Afrikaans gepaard gaan met toewyding wat aangevreet word deur 'n geneigdheid tot Engels. Daarvan getuig sy onderbreking van die Afrikaanse skryfproses met 'n plat in plaas van verhewe en Engels in plaas van Afrikaanse sin oor gevalle engele: „now really that's not *naice*”. Niet net sy spottende opmerking kry gestalte in 'n plat Engelse sin nie, maar sy geskater en banaliteit beweeg die digter/spreker self tot 'n plat opmerking, wat slegs met humor sinvolle gestalte kry:

„Weet U hoe vrek vervelig
hy om my ore is?
En hy praat alewig Engels
oor hy 'n engel is met 'n ssss?”

'n Woord word dus linguaal verkeerd maar kunstig eg (!) geheretimologiseer om één te word met die ervaring.

Sleutelgedigte

Tot sleutelgedigte in hierdie bundels sou ek die volgende reken: in *Die sagte sprong*: die titelgedig, *Bio-Christus*, *Krom pyl* en *Mot*, en in *Die skitterende wond*: *Die wond wat dink*, *Ichthus*, *Stof tot/en denke*, *Middeleeuse galop*, *Manicheër*, *Immaculata* en *Die wond wat dink*, waarin die bundel-titel voorkom. Kompaktheid en diepte en woordontginning in hierdie gedigte is reeds aanduiding van die kunsgehalte daarvan. Die transponering van ervaring tot woord, of eerder die belewenis in die woord, word in die gedigte gehanteer as parallel aan die ontdekking en ontsluiting van die skepping wat gesien word as liggaam van Christus. So bely die spreker in 'n *Sny brood*:

„U liggaam is legio en subtiel -
maar al my denkende
smaaktepels weet: as net die woord
gevind kan word, maak elke
duister en tergende en verwikkelde
ding meteens verbasend sin”.

'n Verband tussen woord en volmaakte werklikheid word byvoorbeeld waar in die eenvoudige kwatryn *Bevlieging (Die sagte sprong)*: Bloot deur hierdie woord titel te maak van 'n gedig wat oor voëls handel, word dit geheretimologiseer tot 'iets wat vlieg', terwyl dit nog die betekenis van 'willekeur' behou, naamlik die 'willekeur' of wil van God by die skepping van voëls. Die hele gedig is gebou op akkumulerende klankskakels, wat 'n noodwendige verband tussen voël, voëlsoort en kleurbelewens toon:

„U het die aasvoël vaal bedink
geel die kanarie en grys die vink
en toe van gerymdheid meer as vol
maak U 'n roomys van die flamink”.

Die verholde klankverbande lê tussen „aasvoël vaal”, „geel” „grys”, „gerymdheid” en „roomys”. Die opstand téén gerymdheid in die betekenis van die derde reël klop daarmee dat dié reël juis nie rym nie. Maar die „ongerymdheid” maak nie dat die suggestie van volmaaktheid van die skepping verval nie. Daar is nog 'n verholde klankband tussen „vink” en „vol” en „flamink”, en „vol” en „maak” volg op mekaar, hoewel in twee opeenvolgende reëls, waarmee ook 'n verholde volmaaktheid gestalte kry.

Brood van waarneming

Selfs die onmiddellikheid van ervaring in die poësie van Boerneef is nie so 'n fees van die sinuïglike soos hierdie verse van Cussons nie. Uit haar gedigte in hierdie bundels blyk deurgaans 'n oopstel van „die silwer skole van die sintuie” (*Ichthus*) vir die indrukke van die skepping: gesig, gehoor, gevoel, smaak, reuk, almal saam, en meer as dit – 'n diepe wete wat verder reik as die sintuie.

Oorweldigend is die kleurerykdom wat hier in die woord ontsluit word, veral waar dit om die natuur gaan, soos in *Middleleus op galop (Die skitterende wond)*, waar die lewendige, kleurrike beweging in die natuur in 'n ononderbroke sinestetiese taalervaring gestalte kry. Die vaart daarvan word gestu deur ritme en suggestie-ryke herhaling:

„dit is die son wat die fynloof waai
tot stofgoud bladgoud geelgoud vuur
in groen
dit is die wind wat skitter in die alom-
kaal ontsaglike blou:
duisende ruisende vlamme blare en
nêrens 'n ysige wolk:
onder blasoene van blou en groen en goud
stroom maanhare en pluime in 'n gloeiende vaart”.

Die klimakswerking van klank en kleur word fyn ontgin, soos om die verkleefdheid aan hierdie liggaam uit die oogpunt van 'n spook te beeld (*Sê een fyn spook*):

„met elke nuwe maan
swarter natter aakliger
suig aan my 'n honger grond
O roosrooi mond O roosrooi mond”.

In *Sonsondergang met hoë wind* word die klimakswerking van klank en kleur gebruik om die lof van God te besing:

„en daardie prag van vuur
in die wolk: dit is nie oranje
nie goud nie, nie rooi nie
maar Jahweh, eenvoudig”.

Sintuiglik ontwerpte woorde is 'n belangrike aspek van die geslaagdheid van hierdie gedigte, byvoorbeeld: „bloedsoet”, „donderblou”, „witbewerasing”, „yskrisante”, „irisglansend” en selfs 'n 'gewone' woord soos „speldkopklein”. En as „eenvoudige vrae van 'n vroeë Christen” in die gedig met dié titel oor die nuwe aarde gevra word, is dit 'n sintuiglik georiënteerde vraag:

'n Nuwe aarde: weer vir die sien,
hoor, ruik, proe en betas?
Of sal ek deursigtig soos 'n vlam
deur smarag en jaspis flits
sonder die honger eet, dors drink...?”

Geding met die stoflike

Dit moet al duidelik wees dat dit in hierdie verse nog gaan om 'n eensydige ekstatiëse genieting van die uiterlike werklikheid, nog om 'n eensydige toevlug tot die wêreld van die gees. Die brandend prikkelende in die gedigte is egter die aanwesigheid van 'n worsteling én verlange -- 'n spanning tus-

sen konkrete aardse en onvatbaar hemelse. In die gedig *Krom pyl (Die sagte sprong)* staan hierdie twee pole teenoor mekaar:

„Die gees pyl reguit op sy doel af
wanneer hy beplan...”

teenoor:

„Om iemand te besoek, 'n nuwe leer
in die lewe te roep, aandag en aanhang
te wen, beteken geding met die stoflike”.

Die titel *Die skitterende wond* is aanduiding van die verheerliking van die worsteling of „tastende blindheid” van die mens ná die sondeval teenoor alwetendheid daarvóór, 'n lof aan Aquinas téénoor Adam (*Wond wat dink*)

„Adam het God gesien maar Aquinas
het hom bepeins”.

en

„Adam was ongerep maar Aquinas
van die skitterende wond, 'n heilige”.

Hierdie ‘blindheid’ maak die ekstase van één oomblik se helder sien en herkenning moontlik:

„Dit kom wanneer dit nie verwag
word nie: iets wat die bewussyn tot
in die lwe tref, iets soos 'n sagte sprong –
vreugde, verbasing, vreugde, herkenning”. (*Die sagte sprong*).

Eensyds is dit 'n worsteling weens die gespletenheid van die mens, (soos in *Manicheër*) of 'n verlange na die „koninkryk van u gees”, soos in *Karel die Grote gaan bed toe*; andersyds beteken die vereniging van stof en gees 'n voltrekking van die wil van God:

„huwelik van stof en gees
enig in die heelal”. (*Stof tot/en denke*).

Steeds is daar die bewustheid van die aardgebondenheid soos in *Eenvoudige vrae van 'n vroeë Christen*. Tog is daar soos in die gedig *Mot* die „hubris van die mot” in die mens se verlange na God as uitnemende Gloed, wat alomteenwoordig is en hiér ontdek kan word. Dit word ervaar as „snerpend suiwer ver musiek” wat die mol in holtes van die aarde verneem (*Mol, Die skitterende wond*) of as iets wat sing in Pleidooi vir die aarde:

„In die donker winde sing
iets soos telefoondrade –
ver in sterrestelsels ver wit maagdelik
glimmer intelligente sterre
ryp reeds 'n dankbaarder vlees.”

Soos 'n triomf kom die beelding van eenheid van liggaam en gees, soos in *Ichthus*, waarin die volheid van die liggaam van Christus verheerlik word:

„Hoe goed is van wees
selfs die blote lyfwees:
hoe glad glip die vogtige been
in sy potjie
die oog in sy kas, die tong
sy mond...?”

Die gang van die lewe van Christus, sy herryse, die vismaaltyd met die dissipels langs die See en die uitdra van sy Naam word in 'n stroom van visuele beelde geteken:

„... al hoe blinkender
het beelde geswerm
deur die kartelende brein
totdat in katakombes later
die silwer lig
rimpel oor tekeninge van 'n Vis”.

Met dieselfde effek loop die klimakswerking in *Bio-Christus (Die sagte sprong)* uit op volheid maar dan 'n volheid van die skepping by ewige verlossing:

„... die begeerde finale patroon
wat saamvat en verlos:
voltooid liggaam, sintese, Wederkoms”.

In die volheid word stof en gees so een dat hulle ononderskeibaar word, soos die retoriese vraag in *Immaculata* laat blyk:

„O sagte majesteit van stof en gees
so smetteloos verbind: weerspieël
die reënrein wêreld u, of straal
weerspieëld in u 'n hervonde paradys?”

Die uitwerk van hierdie eenheidstema kom ook die poësie in hierdie bundels ten goede. Hoogs konkreet maar ook hoogs sinryk is verse waarin die verwagting van die tyd van volheid ervaar word as „blink April” of „soet April” (*Vagans, Die skitterende wond*) of die reeks verse, oor albei bundels versprei, waarin „vlam” of sy sinonieme figureer. Dikwels is dit beeld vir suiwering of suiwerheid en meer dikwels suggereer dit skoonheid of intense belewenis. So anders as die *fleurs du mal*-kuns van tydgenote word hierdie verse 'n jubeling oor blomme van volheid, soos in *Die Verlosser (Die skitterende wond)*:

„O het niemand kon raai toe Hy
deur daardie toé deur loop
hoedat hulle blóm hulle blóm hulle blóm
hoedat die hemel swaar is van geur
van die vrugsoet somer wat sal kom”.

Met hier en daar 'n gevaar van oordaad, wat in hierdie konteks egter op sy aanvaarbaarste is, spel die verse in hierdie twee bundels in die beelding van pyn en vreugde 'n onmiskienbaar Christelike visie, wat nie net opmerklik is by behandeling van sekere temas nie maar uit elke gedig sprankelend spreek – asof die woorde wat in die monde van die Emmanus-gangers gelê word, orals staan:

„o verlossende lag wat óp
uit ons harte brand na „U”.

**